

METODELE DE CERCETARE A MITULUI ÎN TRADIȚIA ȘCOLII FRANCEZE

CZU: 81-13

DOI: 10.5281/zenodo.6513328

Victoria FONARI

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0003-0058-167X

Cercetătorul Gilbert Durand face o incursiune în mentalitatea mitului, fiind ghidat de anumite criterii: universalitate, structură și contextul sociologic. Aceste criterii ajută la perceperea arhetipului ca ceva viu, în dinamica repetitivă, care coagulează ritualul și istoria. Atitudinea abordată din optica psihologică relevă imaginile ce concentrează admirația și frica; iar randamentul socialului oferă o punte spre pedagogie. Din lucrările sale deducem că metodologic arhetipologia are drept scop sondarea mitului într-un mod complex și unitar, care percepe conexiuni cu alte culturi, în felul acesta apare omogenitatea unei mari culturi – cea a omenirii. Mitul în viziunea lui C. Lévi-Strauss este un măr al discordiei, ce derivă din variate valențe de înțelegere. Charles Mauron analizează dinamica mitului, ținând cont de analogiile raționale și de cele din lumea fantasmelor. Cercetătorii Pierre Brunel, Claude Pichois, André-Michel Rousseau stipulează o anumită ordine cu privire la coordonatele interpretării dihotomiei mit-literatură. La Pierre Albouy mitul derivă din domeniul religios și ritualic, ce reconstruiește perspectiva ontologică. Această viziune este cooptată și de André Dabezies care precizează că selecția simbolică în mitul literar depinde de situațiile dintr-o colectivitate sau alta. Respectiv mitul literar servește ca un retrovizor social.

Cuvinte-cheie: *mit, mit literar, metodă, școala franceză, interpretare, cercetare.*

MYTH STUDIES IN FRENCH RESEARCH SCHOOLS

The researcher Gilbert Durand gained an insight into the mentality of myth, being guided by certain criteria: universality, structure and sociological context. These criteria help to perceive the archetype as something alive, in repetitive dynamics, which coagulates ritual and history. This attitude, guided by a psychological approach, reveals images that bring together both admiration and fear, while social performance provides a bridge to teaching. From his works we conclude that, methodologically, the archetypology aims to probe myth in a complex and unitary way, while perceiving connections with other cultures; it is in this way that emergence of a great cultural homogeneity is propelled, as a culture of humanity. The myth in the view of C. Levi-Strauss is an apple of discord, which derives from various valences of understanding. Charles Mauron analyzes the dynamics of myth, taking into account rational analogies and those of a fantasy world. Researchers Pierre Brunel, Claude Pichois, André-Michel Rousseau promote a certain order in respect to interpretation coordinates of the myth-literature dichotomy. In Pierre Albouy, myth derives from the religious and ritual area, which reconstructs the ontological perspective. This view is also maintained by André Dabezies, who states that symbolic selection in literary myth depends on the situation in one community or another. Thus, literary myth serves as a social mirror.

Keywords: *myth, literary myth, French school, interpretation, research.*

Raționamentul antropologic a lui C. Lévi-Strauss

În optica lui C. Lévi-Strauss, mitul este un măr al discordiei, ce derivă din variate valențe de înțelegere: „Indiferent de modul în care sunt considerate miturile, ele par a se reduce toate la un joc gratuit sau la o formă rudimentară de speculație filosofică” [1, p. 247]. Confruntarea dintre teoriile sociologice și psihanaliză contribuie la formarea unei viziuni de interpretare viabile: „Mitologia va fi considerată ca un reflex al structurii sociale. Iar dacă observația contrazice ipoteza, imediat se va

insinua că obiectul specific al miturilor este de a oferi un derivativ unor sentimente reale, însă refulate” [1, p. 248].

O perspectivă antropologică se relevă și în *Sfidarea retoricii* consemnată de Eugen Simion, în care apariția originară a mitului elen este condiționată de factorul atitudinal de nemulțumire, fiind și aceasta o componentă interpretativă a lumii înconjurătoare: „Grecii vechi au descoperit *perspectiva profundului* și au constituit, în sensul ei, o altă realitate, imaginară. Aceasta a dăinuit, cealaltă – materială – a dispărut” [2, p. 79].

În urma unui studiu cu privire la asamblarea interdisciplinară a miticului cu arhetipalul, Radu Surdulescu propune următoarea definiție a mitului: „Mitul este un sistem distinct de gândire, ce funcționează ca un mod de comunicare simbolic, imagistic, non-rațional; [...] mitul capătă un caracter de sacralitate precum de mister sau miracol; întâmplarea pe care o relatează are o importanță colectivă, iar motivele ce îl compun izvorăsc din straturile profunde ale psihismului uman” [3, p. 61]. Predilecția pentru scenariul psihanaliticului nu descarcerează mitul de mantia sacralității. Viziunea devine acceptabilă pentru investigarea imaginii mitice în oricare perioadă a istoriei literare, în care acesta potențează noi interpretări teleologice.

Percepția de moment transformă entitatea și îi provoacă incertitudinea, care duce la veșnice căutări ale propriei identități. Incertitudinea este incomodă, ea insistă în căutare, dar această investigare provoacă atitudini de violență. De aici și perspectiva abordării societății actuale – văzută ca una tribală. Această optică a fost dezvoltată de cercetările structuralistului Claude Lévi-Strauss, care a investigat antropologia din punctul de vedere al societăților primitive, gestionând în cărțile sale aspectul social din perspectiva marginalizării și a centrului [vezi: 1]. Societatea este bifurcată în sfera de conducere și în cea de furnizare. M. McLuhan relevă că primordial este contextul, și nu noțiunile abordate. Observăm că se diminuează religiozitatea, prevalează perspectiva de macroorganizare în ceea ce privește raporturile din cadrul micilor grupuri.

Cercul nu mai are semnificația solarului ce ar determina bunăstarea întregului, iar periferia ghidată de raza centripetă are obligațiile sale. Sutele de pagini scrise de Claude Lévi-Strauss au abordat antropologic grupurile sociale primitive, descriind harta clanurilor sociale. Randamentul de recunoaștere a acestei cercetări în plan interdisciplinar a contribuit ca și optica satului global să fie revăzută de M. McLuhan, nu prin prisma civilizației și a culturii, în prim-plan, ci din perspectiva relațiilor tribale. Este o societate a percepției, în care noțiunile își diminuează valoricul, unde dominantă devine contextul.

Gilbert Durand: liantul dintre antropologie și arhetipologie

Gilbert Durand preia noțiunea de arhetip și dezvoltă conceptul din optica antropologică. În acest context, studiul *Structurile antropologice ale imaginarului* vine să investigheze viziunea lui C.G. Jung și să o aplice în clasificarea invariantelor antropologice.

Cercetătorul își propune să facă o incursiune în mentalitatea mitului, fiind ghidat de anumite criterii: universalitate, structură și contextul sociologic. Aceste criterii ajută la perceperea arhetipului ca ceva viu, în dinamică repetitivă, care coagulează ritualul și istoria, atitudinea abordată din optica psihologică ținând cont de admirație și frică, iar randamentul socialului oferă o punte spre pedagogie. Din lucrările sale deducem că, metodologic, arhetipologia are drept scop sondarea mitului într-un mod complex și unitar, care percepe conexiuni cu alte culturi, în felul acesta apare omogenitatea unei mari culturi – cea a omenirii.

Autorul explică această colaborare în *Prefața la cea de-a zecea ediție*: „Ilustrând astfel că efectul – în cazul acesta un studiu empiric, care se voia cvasiexhaustiv, al articulațiilor

imagnarului – prevestea această mare confluență de teorii ale tuturor orizonturilor științei, care în formulările lor, formulări matematice adeseori, apar ca suport «cauzal» al cercetărilor empirice întreprinse de Jung, de Eliade, de Bachelard și de mine însumi” [4, p. 22].

Referindu-se la Bachelard, considerăm necesar să prezentăm câteva aspecte din lucrarea acestui exeget *Pământul și reveriile odihnei. Eseu asupra imaginilor intimității*. Gaston Bachelard acordă o atenție sporită labirintului, care este investigat în colecția scrierilor artistice și în interpretarea viselor. Labirintul este un atribut al pământului, dar se diferențiază de imaginea grotei. Cercetătorul se axează pe corespondența dintre călător și labirint: „Deruta unui călător care nu-și găsește drumul într-o câmpie unde mai multe drumuri se încrucișează, dezorientarea unui vizitator pierdut într-un mare oraș par să ofere materia emotivă a tuturor angoaselor labirintului din vise” [5, p. 172]. Sesizăm că este o proiecție a mitului în actualizarea emoției.

Senzația de rătăcire fiind un punct de reper, îi oferă cercetătorului prilejul de a-l referi la diferite lucrări și de a-i realiza o diagnosticare prin intermediul diferitor surse, cum ar fi André Bay – *Amor*, Rainer Maria Rilke – *A zecea elegie*, Paul Gadenne – *Vântul negru*, Pierre Reverdy – *În cea mai mare parte a timpului*, Gustave Kahn – *Povestea despre aur și tăcere* [vezi: 5, p. 178, 180, 224].

Revenind la Gilbert Durand constatăm că aspectele empirice domină lucrarea sa, ea abundă de nenumărate fire de investigație, iar prin intermediul terminologiei (stabilind diferențele dintre arhetip și simbol), relevă instrumentarul cu care lucrează mitul în imaginația omului de artă.

Prin această metodă exegetul traversează concomitent mitul arhaic, opera de artă, viața autorilor. Cadrul social este determinat și de limbaj, dar și de aspectele principale care determină existența. Lexicul său probează această tendință spre interdisciplinaritate: etnografie, istorie, psihologie, geometrie, sociologie, istoria artelor, mitocritică, lingvistică – se creează impresia că toate formează antropologia. Ceea ce vom utiliza în studiul nostru este capacitatea de aplicativitate a arhetipologiei, care asamblează descifrarea conotațiilor mitologice în literatura contemporană.

Școala franceză despre mitul literar

La Pierre Albouy mitul derivă din domeniul religios și ritualic, ce reconstruiește perspectiva ontologică. (Corespondența dintre mit și ritual este relevată și de Mircea Eliade.) În definierea autorului lucrării *Mituri și mitologii în literatura franceză*, noțiunea are următoarele accente: „Mitul literar este constituit din această poveste, pe care autorul o tratează și o modifică cu mare libertate, și prin noile înțelesuri care se adaugă la aceasta” [6, p. 9]. Scriitorului, dirijat de libertatea imaginației, îi sunt relevate și restricțiile puse de frontierele „timpului și spațiului literar”. Această viziune este cooptată și de André Dabezies, care precizează că selecția simbolică în mitul literar depinde de situațiile dintr-o colectivitate sau alta. Respectiv, mitul literar servește ca un retrovizor social.

Conform autorului lucrării *Mituri și mitologii în literatura franceză*, pentru explicarea noțiunii de mit sunt importante următoarele accente: „**Mitul literar** este constituit din această poveste, pe care autorul o tratează și o modifică, cu mare libertate, adăugându-i noi înțelesuri” [6, p. 9]. Cu toate acestea, libertatea imaginației scriitorului este relevată și de încălcarea restricțiilor impuse de frontierele „timpului și spațiului literar” (trad. n.). Această viziune este împărtășită și de André Dabezies, care consideră că selecția simbolică în mitul literar depinde de situațiile dintr-o colectivitate sau alta. Respectiv, mitul literar apare ca o oglindă retrovizoare socială. Totuși, libertatea ține nu numai de registrul scriitorului, ci și, după unele observații, chiar de percepția religiei de către grecii antici, pentru că libertatea de a gândi rămâne intactă. *Moartea* nu este decât

un cuvânt similar cu expresia *înaintea nașterii*. În eseu *Le retour aux Grecs (Întoarcerea la greci)*, Christophore Gérard se referă anume la civilizația elenă care a contribuit, în varii epoci, la renașterea umanității: „De fiecare dată, noi putem să ne reapropiem mental de aceeași cale de a provoca noi renașteri. Istoria civilizației noastre demonstrează: toate renașterile noastre au fost, de fiecare dată, chemări la memoria străveche. [...] Aceasta pentru că zeii Greciei rămân îngropați adânc în subconștientul nostru colectiv” (trad. n.) [7, p. 27-28]. Această revenire se manifestă prin libertatea de a ne revedea în zei, care nu mai vorbesc despre sine, dar oferă fiecăruia oportunitatea de a dialoga cu propriul univers interior, despre dorințe, necesități, gânduri: „Acestea (miturile) ne lasă o totală libertate interioară” [7, p. 28]. Autorul face în mod intenționat o conexiune între sfârșitul secolului al XX-lea, Evul Mediu și perioada contemporană lui, când totul este torturat de ideea de rentabilitate, care paralizează orice dorință, zbor, aspirație.

Dacă acești cercetători, aflați la distanțe de câteva decenii, relevă imaginația ca o rigoare de a valorifica mitul în favoarea gândirii și a coordonatelor timpului, pe de altă parte, Denis de Rougemont, în studiul său cu privire la literatura medievală *Iubirea și Occidentul* [8], ajunge la concluzia că literatura desacralizează mitul: „Când miturile își pierd caracterul ezoteric și funcția lor sacră, acestea se resemnează în literatură” (trad. n.) [8, p. 203].

Literatura trebuie să fie, în această viziune, un ritual având scopul de a se apropia de ontologia creației prin scris, de a încerca să mențină conexiunea dintre eul scriitorului și cultura umană. Mitul devine sâmburele dezghioat în diferite optici în creația literară. În investigațiile noastre pe texte ținem cont de direcțiile ezoterice, sacre, care, în deformarea mutațiilor, relevă și degradarea, și profanarea. Denis de Rougemont afirmă în acest sens: „S-ar putea spune, într-un mod general, că un mit este o poveste, o fabulă simbolică, simplă și izbitoare, rezumând un număr infinit de situații mai mult sau mai puțin similare. Mitul face posibilă capturarea dintr-o privire a unor tipuri de relații constante și eliberarea de confuzia/dezordinea aparițiilor zilnice” (trad. n.) [8, p. 5].

Charles Mauron analizează dinamica mitului raportată atât la analogii raționale, cât și la cele din lumea fantasmelor: „Studiul câtorva opere lirice ne-a condus repede la a degaja câteva figuri mitice, nu imobile, ci prinse într-un joc de forțe, personaje ale unei situații dramatice în mișcare” [9, p. 194]. În viziunea lui Ch. Mauron, creația artistică, în ansamblul său, se constituie din simboluri dominante care se repetă, având noi conotații. Cercetătorul are menirea să selecteze și să suprapună imaginile pentru a le urmări intensitatea. Aceste interferențe profilează conștientul determinat de factorul inconștient, care formatează mitul personal.

Revenind la mitul literar, suntem obligați să elucidăm și definiția lui Philippe Sellier. Etapele sale teoretice sunt bine sintetizate în următorul articol: „Autorul (Sellier) identifică, pentru mitul etno-religios, șase trăsături definitorii: calitatea de povestire cu caracter fondator (1), având caracter anonim și colectiv (2), considerată adevărată (3), asigurând legătura unui grup cu sacrul (4), respectând o logică a imaginarului (5) și marcată de puritatea și forța opozițiilor structurale (6)” [10, p. 214]. Din cele enumerate mai sus cercetătorul Philippe Sellier, care țintește chiar în titlu *Ce este un mit literar? (Qu'est-ce qu'un mythe littéraire?)*, conchide: „Este clar că de la mit la mit literar au dispărut primele trei caracteristici ale mitului: mitul literar – dacă acceptăm provizoriu să presupunem câteva narațiuni la care nu se discută această denominație (Antigona, Tristan, don Juan, Faust) nu mai întemeiază sau stabilește ceva. Lucrările care o ilustrează sunt scrise mai întâi (...). Evident, mitul literar nu este considerat adevărat. (...). Logica imaginarului, fermitatea organizării structurale, impactul social și orizontul metafizic sau religios al existenței, acestea sunt întrebările pe care studiul mitului le invită să le pună mitului literar” (trad. n.) [11, p. 115].

Noțiunea de mit literar relevă o corespondență între memoria colectivă și o imagine abordată într-o creație literară semnată de un autor anume, care poate să se concentreze asupra unei personalități legate de o istorie, dar, într-un text artistic, acesta va fi un personaj, o imagine artistică ce ar putea să fie analizată ca un mit literar.

Concluzii

1. Cercetătorii francezi își axează studiile pe investigarea mitului din cele mai diverse perspective. Sunt liberi în găsirea noilor metode de interpretare. Preferă să studieze influențele mitice în literatura franceză, în cercetarea acestora nu neagă interpretarea tematică. Polemica în cadrul școlii franceze este în favoarea depistării noilor înțelesuri și de a observa traseul actualizării mitului și contribuția acestuia în formarea mitului literar.

2. Studiul lui C. Levi-Strauss este unul de referință în ce privește conexiunea dintre mit, ritual, viziunea socială. Perspectiva relațiilor sociale, așezământul, conexiune dintre centru și periferie constituie o cosmogramă ontologică. Argumentele sunt găsite preponderent din observațiile comportamentului tribal și a descoperirilor arheologice.

3. Viziunea lui Gilbert Durand constituie un liant al descoperirilor științifice. Respectiv mitul este analizat duplicitar, atât din punct de vedere antropologic, cât și arhetipal. Cercetătorul implică în interpretările sale și emoția, care explică artistic relația dintre mit și literatură. În acest context avem și exemplul lui Bachelard, care preferă să realizeze traseul de la selecția tematică a textelor artistice pentru a investiga simbolul preluat din miturile fundamentale.

4. Mitul literar este un punct de referință la mai mulți exegeți ai școlii franceze: Pierre Albouy, André Dabiez, Denis de Rougemont și Philippe Sellier. Urmărim multe conexiuni, dar și momente individuale (cum ar fi mitul personal după Charles Mauron) în care se identifică și se delimitează mitul de mitul literar.

5. În toată diversitatea interpretărilor toți autorii studiilor școlii franceze contribuie la multiplicarea sensurilor, la investigarea, pe alocuri, neașteptată care îmbină descoperirile din tehnologiile moderne cu filosofia, antropologia cu psihanaliza, arhetipalul cu viziunea individuală a scriitorului investigat.

Referințe bibliografice:

1. LÉVI-STRAUSS Claude. *Antropologie structurală*. Traducere din franceză de I. Pecher. București: Editura Politică, 1978.
2. SIMION Eugen. *Sfidarea retoricii*. București: Cartea Românească, 1985.
3. SURDULESCU Radu. *Critica mitic-arhetipală. De la motivul antropologic la sentimentul numinosului*. București: ALLFA, 1997.
4. DURAND Gilbert. *Structurile antropologice ale imaginarii. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de M. Aderca. București: Univers Enciclopedic, 1998.
5. BACHELARD G. *Pământul și reveriile odihnei*. Eseu asupra imaginilor intimității. Trad. de Irina Mavrodin. București: Univers, 1999.
6. ALBOUY Pierre. *Mythes et mythologies dans la littérature française*. Paris: Armand Colin, 1969.
7. GÉRARD Christophore. *La source pérenne*. Lausanne. Suisse: Editions L'Age d'Homme, 2007.
Sursa online: https://books.google.md/books?id=PdRXi3iIO-kC&pg=PA140&dq=Andr%C3%A9+Dabiez+est+:+%C2%AB+une+illustration+symbolique+et+fascinante+d%E2%80%99une+situation+humaine+exemplaire+dans+telle+ou+telle+collectivit%C3%A9%C2%BB&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKewi77eL-xs_fAhWMxYsKHUU2CH8Q6AEIKTAA#v=onepage&q&f=true (accesat la 2 ianuarie 2019).
8. DE ROUGEMONT Denis. *L'amour et l'Occident*. Paris, 1939.

9. MAURON Charles. *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere din franceză de Ioana Bot. Cluj-Napoca: Dacia, 2001.
10. BOTEZATU Florentina-Gabriela. *Perspective critice asupra mitului seducătorului*. În : *Intertext*, 2019, nr. 1-2, p. 214. Sursa online : https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/214-218_6.pdf (accesat: 05.03.2022).
11. SELLIER Philippe. *Qu'est-ce qu'un mythe littéraire?* In: *Littérature*, n°55, 1984. La farcissure. Intertextualités au XVIe siècle, p. 115; doi : <https://doi.org/10.3406/litt.1984.2239>
https://www.persee.fr/doc/litt_0047-4800_1984_num_55_3_2239